

СЕКЦІЯ 5

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 336.02:330.15

Левковська Л.В.

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
завідуюча відділом економічних проблем водокористування
Інституту економіки природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України*

Мандзик В.М.

*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу економічних проблем водокористування,
Інституту економіки природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України*

Чередніченко Ю.Г.

*кандидат економічних наук,
науковий співробітник відділу економічних проблем водокористування,
Інституту економіки природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України*

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВОДОКОРИСТУВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ВОДОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

У статті визначено інтегральний рівень регіональної економічної ефективності водокористування за допомогою індексного та картографічного методів дослідження. На основі проведеної оцінки розроблено чотирьохступеневу модель підвищення економічної ефективності водокористування в регіонах України. Запропоновано пріоритетні напрями фінансово-економічного забезпечення модернізації регіональних водогосподарських комплексів.

Ключові слова: водні ресурси, економічна ефективність, модернізація, регіональний водогосподарський комплекс, фінансово-економічне забезпечення.

Левковская Л.В., Мандзык В.Н., Чередниченко Ю.Г. ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ВОДОПОЛЬЗОВАНИЯ КАК ОСНОВА МОДЕРНИЗАЦИИ ВОДОХОЗЯЙСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА УКРАИНЫ

В статье определено интегральный уровень региональной экономической эффективности водопользования с помощью индексного и картографического методов исследования. На основе проведенной оценки разработана модель повышения экономической эффективности водопользования в регионах Украины. Предложено приоритетные направления финансово-экономического обеспечения модернизации региональных водохозяйственных комплексов.

Ключевые слова: водные ресурсы, экономическая эффективность, модернизация, региональный водохозяйственный комплекс, финансово-экономическое обеспечение.

Levkovs'ka L.V., Mandzyk V.M., Cherednichenko I.G. EVALUATION OF WATER USE AS A PRECONDITION WATER ECONOMY SYSTEM MODERNIZATION OF UKRAINE

In the article the integral level of regional economic efficiency of water use by using the index and mapping methods. On the basis of the assessment model developed improve the economic efficiency of water use in the regions of Ukraine. A priority directions of financial and economic support modernization of regional water management systems.

Keywords: water resources, economic efficiency, modernization, regional water complex, financial and economic support.

Постановка проблеми. Водогосподарський комплекс охоплює всю територію нашої держави, жодна сфера діяльності і життя населення неможлива без використання води. Саме тому, розвиток водогосподарського комплексу повинен задовольняти певні соціально-економічні та екологічні вимоги.

Соціально-економічний аспект цих вимог передбачає реалізацію заходів, спрямованих на імплементацію законодавчо закріплених соціальних гарантій щодо забезпечення доступності до якісної питної води, що в свою чергу сприятиме стабільному розвитку регіонів України. Відповідно до Конституції України (ст. 49) [4] держава забезпечує санітарно-епідеміологічне благополуччя населення, і в тому числі в частині забезпечення доступу населення до питної води для задоволення своїх потреб.

Екологічні вимоги – ґрунтуються на реалізації у водогосподарському комплексі країни принципів та ідей сталого водокористування з метою збереження для нащадків природного біорізноманіття та водних екосистем. Відповідно до діючої Конституції України (ст. 16) підтримання екологічної рівноваги є обов'язком держави, поряд із цим громадяни зобов'язані не заподіювати шкоду природі (ст. 66). Урядом України офіційно затверджено європейський вектор розвитку держави, відтак Директиви Європейського Союзу, що мають високі екологічні стандарти щодо охорони водних ресурсів, зокрема Директива Ради 91/271/ЄЕС від 21 травня 1991 року про очищення міських стічних вод, набувають статусу дорожніх карт розвитку водогосподарського комплексу країни.

Відтак, модернізація водогосподарського комплексу є актуальною проблемою, що потребує негай-

ного вирішення з метою гарантованого державою соціального забезпечення населення та збереження генофонду українського народу нації в умовах порушення територіальної цілісності, при мінімальному втручанні до природних водних екосистем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні проблеми та перспективи модернізації водогосподарського комплексу, можливі варіанти трансформації системи управління водним господарством, вдосконалення системи фіскального регулювання водокористування достатньо опрацювали вітчизняні вчені-економісти, зокрема: С.І. Дорогунцов, М.А. Хвесик, В.А. Голян, О.О. Веклич та ін. [1-3; 6]. Однак чимало проблем, які стосуються фінансового забезпечення процесу оновлення основних фондів водогосподарського комплексу, залишаються недостатньо вивченими і потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є розробка цільових орієнтирів та напрямів фінансово-економічного забезпечення модернізації регіональних водогосподарських систем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування національної та регіональної водної політики щодо фінансового забезпечення модернізації водогосподарського комплексу має базуватися на результатах оцінки ефективності водокористування. Для проведення просторового порівняння основних тенденцій зміни ефективності водокористування в розрізі регіонів України з врахуванням їх територіального роз-

міщення, використано відповідну методику індексної оцінки, яку наведено у [1, с. 225] та прикладну програму обробки та представлення територіальних даних у вигляді картограм та картодіаграм – MapInfo 12.

Результати проведеного оцінювання ефективності водокористування регіонів мають стати основою для визначення пріоритетних напрямів інституціональних змін на довгострокову перспективу, вибору стратегії інституціональної перебудови водогосподарського комплексу і конкретизації її основних положень за обсягами, ресурсним забезпеченням, строками та виконавцями.

Порівняльну оцінку економічної ефективності водокористування у регіонах України пропонується провести за допомогою аналізу групи відповідних показників, які відображатимуть різні напрями залучення у господарський оборот та використання водних ресурсів. При цьому в залежності від обраного критерію показники будуть поділятися на стимулятори та де стимулятори. Таким чином, оцінка ефективності водокористування за економічним критерієм передбачає регіональну оцінку водокористування за такими показниками, як:

- коефіцієнт використання свіжої води – відноситься до стимуляторів. Характеризує ступінь її використання свіжої води з водних об'єктів;
- коефіцієнт транспортних втрат – відноситься до дестимуляторів. Виражає частку втрат у загальному об'ємі водозабору і надходження води;

Таблиця

Інтегральний територіальний індекс ефективності за економічним критерієм

Регіони	2011	2012	2013	Інтегральний територіальний індекс еф-ті
АР Крим	0,426	0,426	0,417	0,423
Вінницька	2,291	2,844	2,959	2,686
Волинська	2,514	2,348	2,170	2,341
Дніпропетровська	0,875	0,883	0,929	0,896
Донецька	0,745	0,694	0,694	0,711
Житомирська	2,741	2,594	2,621	2,651
Закарпатська	1,060	1,184	1,244	1,161
Запорізька	1,545	1,686	1,799	1,675
Івано-Франківська	1,623	2,879	2,921	2,417
Київська	9,389	10,585	10,252	10,064
Кіровоградська	1,242	1,084	1,618	1,304
Луганська	0,546	0,500	0,446	0,497
Львівська	0,724	0,671	0,669	0,688
Миколаївська	0,614	0,659	0,708	0,660
Одеська	0,605	0,621	0,675	0,633
Полтавська	2,672	2,658	2,593	2,641
Рівненська	1,906	2,444	2,517	2,277
Сумська	1,227	0,948	0,913	1,024
Тернопільська	1,861	1,996	2,025	1,960
Харківська	1,425	1,435	1,565	1,474
Херсонська	1,008	1,729	1,761	1,473
Хмельницька	2,291	0,735	1,820	1,525
Черкаська	2,736	3,049	2,299	2,682
Чернівецька	1,208	1,764	1,759	1,563
Чернігівська	1,465	1,862	1,769	1,693
Стандартне відхилення індексів від середнього (σ) =				1,824
Рівень ефективності:				
1 інтервал:	0	$I <$	0,824	порівняно низький
2 інтервал:	0,824	$\leq I <$	1	нижчий середнього
3 інтервал:	1	$\leq I <$	1,824	вищий середнього
4 інтервал:	1,824	$< I \leq$	∞	порівняно високий

• коефіцієнт скидання забруднених стічних вод – відноситься до дестимуляторів, і визначає частку неочищених та недостатньо очищених стічних вод у загальному об'ємі стічних вод, що скидаються у водні об'єкти.

Відповідно до обраної методики та за даними [5] нами розрахований узагальнюючий індекс ефективності водокористування в регіонах України – ІТЕЕ (інтегральний груповий територіальний індекс) (табл.), на основі якого можемо провести групування регіонів.

Так, нами виділено чотири групи регіонів I – регіони із порівняно *низьким* рівнем ефективності ($ІТЕЕ \leq 0,824$); II – рівень ефективності *нижчий середнього рівня* ($1 \geq ІТЕЕ \geq 0,824$); III – *вище середнього рівня* ($1,824 \geq ІТЕЕ \geq 1$); IV – *порівняно високий* рівень ефективності ($ІТЕЕ \geq 1,824$).

Ми вважаємо, що для регіонів із низьким рівнем ефективності водокористування, що характеризується високими виробничими та трансакційними витратами буде складно забезпечити успішне функціонування моделі «зеленої» економіки, яка поши-

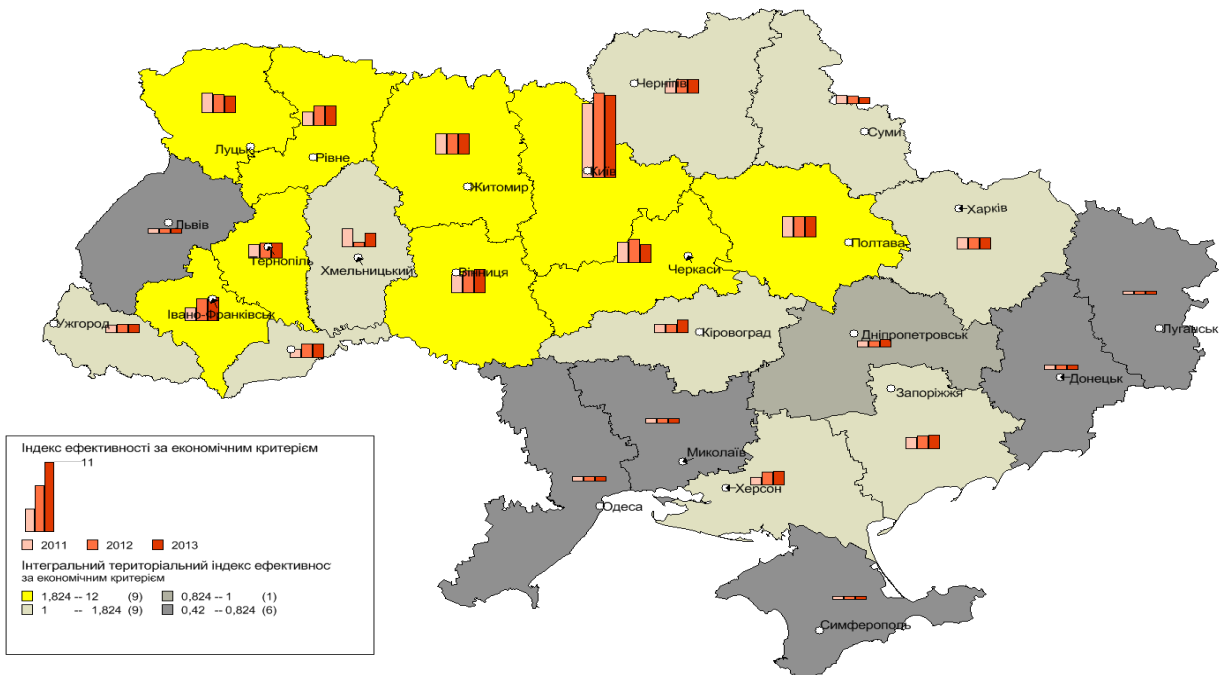

Рис. 1. Інтегральний територіальний індекс ефективності водокористування за економічним критерієм

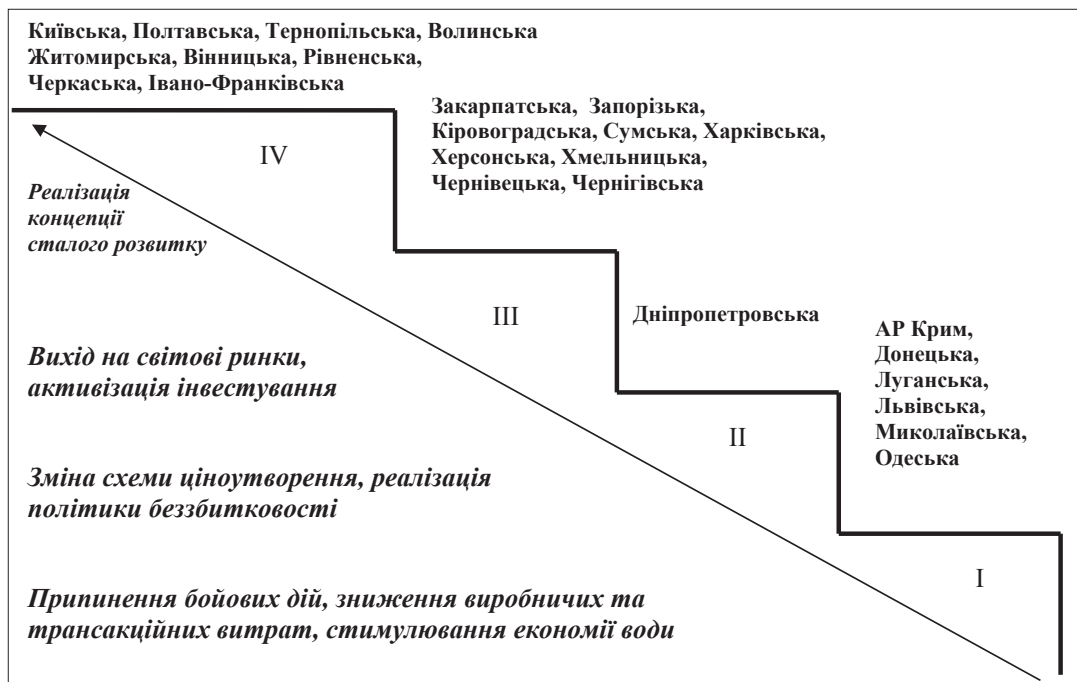

Рис. 2. Чотирьохступенева модель збільшення економічної ефективності водокористування в регіонах України

рена у європейському співтоваристві без зміни підходів до водокористування кожною особистістю зокрема та господарюючими суб'єктами взагалі. На нашу думку, низькі значення інтегральних групових територіальних індексів для регіонів 1 і 2 групи свідчать про недостатньо ефективний рівень водокористування, тож для цих областей нами запропоновано попередньо провести необхідні зміни у вказаних напрямках (рис. 1), а тільки потім виходити на фондові ринки.

Відповідно до розподілу регіонів за групами щодо показника економічної ефективності водокористування нами запропоновані пріоритетні напрями фінансово-економічного забезпечення модернізації регіонів за інтегральним територіальним індексом ефективності (рис. 2).

Відтак пропонуємо чотирьох ступеневу модель збільшення економічної ефективності водокористування, що забезпечить покроковий перехід суб'єктів господарюючої діяльності до екологізованої моделі ведення соціально відповідального бізнесу на території України або іншими словами – адаптацію моделі «зеленої» економіки для підприємств нашої держави.

Перевага даної моделі перед існуючими полягає у врахуванні військово-економічної ситуації, яка склалась на території Луганської, Донецької областей та ТОТ АР Крим, і визначає пріоритетним напрямом розвитку вказаних територій і прилеглих до них – припинення бойових дій, що суттєво підвищить ефективність водокористування і дозволить спрямувати кошти, які використовують для відновлення водопостачання після хаотичних обстрілів інфраструктури регіонів на оновлення основних фондів ВГК України в Донецькій та Луганській області.

Слід також відмітити, що ранжування регіонів слід проводити кожного року із тим, щоб оперативно реагувати на зміни економічної ефективності водокористування. Саме така періодичність оцінки, на нашу думку є доцільною враховуючі III і IV рівень технологічного укладу на більшості підприємствах України, і VI рівень технологічного укладу підприємств ЄС. Також дана модель має обмеження стосовно прийняття рішення управляючого органом державної влади по виходу на фондовий ринок окремого підприємства області, через те, що рівень розвитку технології господарюючого суб'єкта може бути вищий ніж в середньому по області.

Запропоновані напрями фінансово-економічного забезпечення модернізації водогосподарської інфраструктури передбачають реалізацію широкого гамми заходів. Серед таких заходів найбільш критичним та актуальним є *припинення бойових дій*. Безперервні хаотичні та точкові обстріли Авдіївського коксохімічного заводу, ТЕЦ у місті Щастя та Вуглегірськ, насосних станцій у м. Горлівка та багатьох інших стратегічних об'єктів не дають можливості планувати та координувати витрати на ремонт, люди змушені ризикуючи своїм життям лагодити інфраструктуру водогосподарського комплексу

Реалізація політики беззбитковості. За даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства у 2013 році діяльність підприємств ВГК (водогосподарського комплексу) України у всіх регіонах країни була збитковою: від надання послуг з централізованого водопостачання та водовідведення отримано збитків у сумі 1141,7 млн. грн., що на 33,2% більше ніж у 2012 році. Фінансово-господарській стан підпри-

ємств ВГК залишається незадовільним в першу чергу через невідповідність тарифів на послуги економічно обґрунтованим витратам. Механізм перекресного субсидіювання під час формування та встановлення тарифів для населення та комерційних споживачів, складність і тривалість процедури затвердження тарифів зазвичай приводить до збитковості підприємств.

Слід зазначити, що затвердження тарифів на послуги водопостачання та водовідведення для комерційних споживачів здійснювалось на такому рівні, що дозволяло відшкодувати фактичну собівартість більше, ніж на 100%. Для реалізації політики беззбитковості необхідна зміна схеми ціноутворення. На підприємствах ВГК України під час формування тарифів за послуги традиційно використовується метод тарифоутворення «витрати плюс». Такий метод змушує підприємства необґрунтовано завищувати витрати, а відповідно і тарифи. Існуюча система ціноутворення у водопровідно-каналізаційному господарстві є недосконалою. З однієї сторони тарифи незрозумілі й неприйнятні для споживачів, а з іншої – не є достатніми для відшкодування підприємствами витрат, понесених під час надання послуг. Намагання запровадити включення інвестиційної складової під час формування тарифів залишилось формальністю.

Одним із головних питань зниження виробничих витрат є зниження транспортних витрат води у водогосподарських мережах, які виникають через аварійний стан, застарілу структуру, ветхість систем ВГК. Слід зазначити, що менеджмент будь-якого підприємства сам зацікавлений у виявленні, аналізі та усуненні таких витрат, проте недостатність фінансового ресурсу для оновлення основних фондів гальмує даний процес для господарюючих суб'єктів державної та комунальної власності.

Поряд із стратегією демонополізації, що запроваджена у сфері надання комунальних послуг, слід пам'ятати [6], що об'єднання підприємств знижує трансакційні витрати, відтак розділення підприємств несе в собі додаткові непродуктивні витрати, які лягають на плечі населення. Тим не менш, задля народження в традиційно монополійній галузі конкурентного середовища держава змушена розділити підприємства сфери послуг водозабезпечення з метою забезпечення ефективного управління та функціонування. Оптимальний рівень трансакційних витрат є метою розвитку будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності. Надалі процес об'єднання постачальників комунальних послуг лише питання часу, а як і в якій формі це завдання подальших наших досліджень.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Незважаючи на унікальність та важливість водного фактору соціально-економічного піднесення, водна політика модернізації водогосподарського комплексу ще не отримала належного наукового обґрунтування, тому і є недостатньо впорядкованою як з методологічної, так і з практичної точок зору. Низький рівень забезпеченості нашої країни водними ресурсами вимагає структурізації методів, важелів та інструментів інвестиційного забезпечення модернізації водогосподарського комплексу з метою капіталізації та комерціалізації водогосподарської діяльності. Крім того, надзвичайно гостро стоїть питання пошуку джерел фінансового забезпечення модернізації водогосподарського комплексу України, тому подальші дослідження будуть спрямовані на розв'язання цієї проблеми.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Голян В.А. Інституціональне середовище водокористування: сучасний стан та механізми вдосконалення: Монографія. – Луцьк: Твердиня, 2009. – 592 с.
2. Економічні механізми національної екологічної політики в системі сталого розвитку України / [Веклич О.О., Кобзар О.М., Колмакова В.М. та ін.]; за науковою редакцією проф. Лизуна С.О. / ДУ «ІЕПСР НАНУ». – Київ, 2014. – 280 с.
3. Капіталізація природних ресурсів / за заг. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАНУ, 2014. – 268 с.
4. Конституція України. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/constitution>.
5. Статистичний збірник «Довкілля України» за 2014 рік. – Режим доступу – http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/11/Zb_Dovk_pdf.zip
6. Формування рентних відносин у водному господарстві України: [монографія] / [за заг. ред. д.е.н., проф. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика]. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 328 с.
7. Іртищева І.О. Економічні аспекти управління природними ресурсами та забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні. За наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С.О. Лизуна; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 72 с.

УДК 342.26(77)

Мощицька Т.О.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри «Фінанси»
Національного аерокосмічного університету
імені М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ РЕГІОНАЛЬНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ПІДСИСТЕМ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто основні теоретичні підходи до формування системи національної економіки, виявлено особливості кожного підходу, їхні переваги та недоліки. Наведено внесок науковців у формування теорій національної економіки. Визначено роль регіональних територіальних підсистем, які входять до складу національної економіки та визначають ефективність її функціонування. Доведено, що розвиток регіональних територіальних підсистем підпорядкований загальним закономірностям розвитку національної економічної системи.

Ключові слова: формаційний підхід, цивілізаційний підхід, світ-система, центр, периферія, регіональна територіальна система.

Мощицька Т.А. ОПРЕДЕЛЕНИЕ РОЛИ РЕГИОНАЛЬНЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ПОДСИСТЕМ В СИСТЕМЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье рассмотрены основные теоретические подходы к формированию системы национальной экономики, выявлены особенности каждого подхода, их преимущества и недостатки. Приведен вклад ученых в формирование теорий национальной экономики. Определена роль региональных территориальных подсистем, входящих в состав национальной экономики и определяющих эффективность ее функционирования. Доказано, что развитие региональных территориальных подсистем подчинено общим закономерностям развития национальной экономической системы.

Ключевые слова: формационный подход, цивилизационный подход, мир-система, центр, периферия, региональная территориальная система.

Moschitskaya T.A. DEFINING THE ROLE OF THE REGIONAL TERRITORIAL SUBSYSTEMS IN THE NATIONAL ECONOMY

In the article the main theoretical approaches to the formation of the national economy, the peculiarities of each approach, their advantages and disadvantages. A scientist contribute to the formation of the theories of the national economy. The role of regional territorial subsystems that are part of the national economy and determine the effectiveness of its functioning. Proved that the development of regional territorial subsystems subordinated to the general laws of development of the national economic system.

Keywords: formation approach, civilizational approach light system, center, peripherals, regional territorial system.

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими чи практичними завданнями. Національна економіка формується як єдиний господарський механізм із взаємопов'язаними внутрішніми процесами, як єдина економічна система країни. Оформлення національної економіки в єдину систему являє собою тривалий процес, який залежить від багатьох обставин. Провідним фактором, який спрямовував цей процес, є розвиток виробництва, налагодження розподілення праці та взаємин між виробниками і споживачами, які в кожній окремій країні спираються на власні особливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблематика висвітлена у роботах таких учених, як Г.Л. Вербицька, М.С. Дністрянський, Л.В. Рібун, Я.В. Шевчук та ін., проте багато питань, пов'язаних

з визначенням сутності регіональних територіальних підсистем та їхнім впливом на функціонування національної економіки, потребують подальшого поглиблення.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Особливостями української економічної системи є сформовані протягом тривалого періоду диспропорції в структурі виробництва; інституціональній сфері, які поглиблюються за рахунок процесу зростання регіональної диференціації в країні. Тому особливої актуальності в сучасних умовах набуває вдосконалення теоретичного розуміння сутності та специфічних рис регіональних територіальних підсистем, а також їхніх ролі та місця в системі національної економіки.